ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

MESSENJERLAR – YANGI DISKURS MAKONI

Xasanova Dilnoza Tojidinovna
Andijon davlat universiteti o'qituvchisi
e-mail: muhammadzonrahmatullayev@798gmail.com

Annotatsiya:Mazkur ilmiy maqolada ijtimoiy tarmoqlar tarkibidagi messenjerlarda shakllanayotgan maishiy diskursning lingvistik, pragmatik va sotsiolingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida raqamli muloqotning og'zaki va yozma nutq oralig'idagi o'ziga xos tabiati, leksik va grammatik transformatsiyalar, emotsional-ekspressiv vositalarning faollashuvi hamda kommunikativ strategiyalar aniqlanadi. Maqolada messenjerlar tilining zamonaviy o'zbek tiliga ta'siri ham baholanadi.

Kalit so'zlar: diskurs, maishiy diskurs, internet lingvistikasi, messenjerlar, raqamli muloqot, multimodal vositalar.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi inson kommunikatsiyasining shakl va mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ijtimoiy tarmoqlar va ular tarkibidagi messenjerlar kundalik muloqotning asosiy maydoniga aylandi. Natijada an'anaviy maishiy nutq yangi — virtual kommunikativ muhitda qayta shakllanib, o'ziga xos diskursiv modelni vujudga keltirdi. [1]

Maishiy diskursning internet muhitida namoyon bo'lishi tilshunoslikda yangi tadqiqot yo'nalishlarini yuzaga chiqardi. Xususan, og'zaki nutqqa xos unsurlarning yozma shaklda faol qo'llanilishi, grammatik me'yorlardan chekinish va multimodal vositalarning keng tarqalishi ilmiy tahlilni talab etadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi messenjerlar (Telegram, WhatsApp, Instagram Direct, Messenger va boshqalar) maishiy diskursning asosiy maydoniga aylandi. Chunki ular:

- Tezkor muloqotni ta'minlaydi
- Og'zaki va yozma nutqni uyg'unlashtiradi
- Rasm, audio, video, stiker va emoji orqali fikrni boyitadi

Diskurs termini zamonaviy tilshunoslikda ko'p qirrali tushuncha sifatida talqin qilinadi. Brown va Yule diskursni nutqning ijtimoiy kontekst bilan uzviy bog'liq shakli sifatida izohlaydi[2]. Karasik esa diskursni shaxs, til va madaniyat uyg'unligi mahsuli deb hisoblaydi[3].

Maishiy diskurs diskurs turlaridan biri bo'lib, kundalik hayotdagi norasmiy muloqotni qamrab oladi. U spontanlik, soddalik va emotsionallik bilan ajralib turadi. An'anaviy kommunikatsiyada ushbu diskurs og'zaki shaklda ustun bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda u yozma-raqamli shaklga ega bo'ldi.

Messenjerlardagi muloqot yozma shaklda kechishiga qaramay, uning sintaktik va stilistik tuzilishi og'zaki nutqqa yaqinlashgan. Gaplarning qisqaligi, ellipsis hodisasi va dialogik tuzilmaning ustunligi

[1] Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. Cambridge University Press.

[2] Brown, G., & Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge University Press.

[3] Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Volgograd.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

bunga misol bo‘la oladi. [4] Masalan, quyidagi muloqot shakli tez-tez uchraydi:
—Kelyapsanmi?
— Hozir.
Bu holat yozma nutq uchun xos bo‘lmagan soddalikni aks ettiradi.
Messenjerlarda maishiy diskurs quyidagi leksik qatlamlar orqali ifodalanadi:

- so‘zlashuv uslubiga oid birliklar : ***Salom, qanaqasan?*** → “Salom, yaxshimisan?”, ***Voyy, zo‘r-ku!*** → hayrat yoki maqtov ifodasi, ***Oshna, qayerdasan?*** → do‘stona murojaat, ***Keyin gaplashamiz*** → qisqa, tezkor yakunlash;
- qisqartmalar va fonetik yozuvlar : ***ok*** → “mayli, tushundim”, ***xo‘p*** → “ha, yaxshi”, ***nma qilyapsan?*** → “nima qilayapsan?”, ***shd*** → “shunday”, ***kelyapman*** → “kelayapman;
- inglizcha va ruscha so‘zlarning kirib kelishi: ***Hi, how are you?*** → do‘stona salomlashuv ingliz tilida, ***LOL*** → “laughing out loud”, kulish yoki hazil ifodasi, ***Spasibo*** → ruscha “rahmat”, ***Privet!*** → ruscha “salom”, ***OK, see you*** → inglizcha “mayli, ko‘rishguncha”

Bu jarayon til iqtisodiyligi tamoyili bilan izohlanadi.[5]
Maishiy diskursda grammatik me’yorlarning buzilishi salbiy hodisa sifatida emas, balki kommunikativ qulaylik vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Tinish belgilarining tushirib qoldirilishi, katta-kichik harflarga e’tibor berilmasligi muloqot tezligini oshiradi.
Raqamli maishiy diskursning muhim belgilaridan biri — multimodal vositalarning keng qo‘llanilishidir. Emoji, stiker, GIF va audio xabarlar nutqiy birliklarni to‘ldiradi hamda emotsional fonni kuchaytiradi.[6] Emoji (😊😄😒) ba’zan mustaqil semantik birlik sifatida ham qo‘llanilib, butun gapning o‘rnini bosa oladi. Bu esa diskursning semiotik tabiatini kengaytiradi. Quyida multimodal vositalarni jadvalda aks ettirdik:

Multimodal vositalar	Ko’rinishi/Belgisi	Funksiyasi	Misol messenjerda
Emoji	😀😂😢😎	Kayfiyat, emotsiyalarni ifodalash	“Zo‘r-ku 😄”
Stiker		Samimiylik, hazil, vizual ta’kid	“Salom! ”
GIF	Harakatlanuvchi rasm	Kayfiyat, harakat, jarayonni ko’rsatish	Lol GIF
Audio xabar		Og‘zaki nutqni yozma shaklda etkazish	“Hozir kelyapman” (audio)

[4] Coulthard, M. (2014). *An introduction to discourse analysis*. Routledge.

[5] Isserc, O. S. *Kommunikativ strategiyalar va taktikalar*. Omsk, 2008.

[6] Danesi, M. *The semiotics of emoji*. Bloomsbury, 2017.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

Video		Vizual va audio kombinatsiya	“Voy, zo‘r-ku!” (video)
Rasm/screenshot		Holat, joy yoki vaziyatni ko‘rsatish	Mana uy holati” (foto)

Messenjerlardagi maishiy diskurs quyidagi omillarga bog‘liq holda shakllanadi:

- muloqot ishtirokchilarining yoshi;
- ijtimoiy mavqei;
- kommunikativ masofa darajasi.

Yoshlar nutqida qisqartmalar va emoji ko‘p uchrasa, katta yoshdagilar muloqotida nisbatan me’yoriy shakllar saqlanib qoladi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi maishiy diskurs zamonaviy o‘zbek tilining rivojiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayrim so‘zlashuv birliklari keng iste’molga kirib, umumxalq nutqida mustahkamlanmoqda. Shu bilan birga, adabiy til me’yorlarini saqlash masalasi ham dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, messenjerlar orqali shakllanayotgan maishiy diskurs yozma va og‘zaki nutq oralig‘ida joylashgan mustaqil kommunikativ hodisadir. Unda til iqtisodiyligi, emotsionallik va pragmatik moslashuvchanlik ustunlik qiladi. Mazkur diskursni o‘rganish zamonaviy tilshunoslik, internet lingvistikasi va sotsiolingvistika uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brown, G., & Yule, G. *Discourse analysis*. Cambridge University Press, (1983).
2. Crystal, D. *Language and the Internet*. Cambridge University Press. (2006).
3. Coulthard, M. *An introduction to discourse analysis*. Routledge. (2014).
4. Danesi, M. *The semiotics of emoji*. Bloomsbury. (2017).
5. Isserc, O. S. *Kommunikativ strategiyalar va taktikalar*. Omsk. (2008).
6. Karasik, V. I. *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Volgograd. (2002).